

بسم الله الرحمن الرحيم

تاریخ : 1386/09/17

اقوال علمای اهل سنت در مسئله تئویب(الصلوة خیر من النوم) :

درباره تئویب روایات اهل بیت علیهم السلام و نظرات فقهاء را نقل کردیم که نظر فقهاء بر این است که تئویب سنت بنی امیه است. اما امروز روایات اهل سنت را مورد بررسی قرار می دهیم. روایاتی که اهل سنت آورده اند بر چند دسته است:

دسته اول روایاتی است که درباره اذان آورده اند و در کنار اذان همان خوابی که عبدالله بن زید دیده بود که در آنجا اشاره دارند بر «الصلوة خیر من النوم». در سه جا احادیث اذان اشاره به الصلوة خیر من النوم دارد: يك مورد را ابن ماجه در سنن خود، جلد 1، صفحه 232 و 233، حدیث 706 و 707 بنا بر این که بگوئیم سنن ابن ماجه جزو صحاح سته است چرا که اهل سنت اختلاف دارند در این که سنن ابن ماجه جزو صحاح سته است یا موطأ مالك؟ تعدادی موطأ مالك را و تعدادی سنن ابن ماجه را جزو صحاح سته می دانند.

تئویب(الصلوة خیر من النوم) توسط بلال به اذان اضافه گردید :

از محمد بن خالد بن عبدالله واسطی از عبدالرحمان بن اسحاق از زهری از سالم از پدرش نقل می کند که:

أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اسْتَشَارَ النَّاسَ لِمَا يَهْمُهُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَذَكَرُوا الْبُوقَ فَكَرِهَهُ مِنْ أَجْلِ الْيَهُودِ ثُمَّ ذَكَرُوا النَّاقُوسَ فَكَرِهَهُ مِنْ أَجْلِ النَّصَارِيِّ فَأَرَى النَّدَاءَ تِلْكَ اللَّيْلَةَ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ يُقَالُ لَهُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زَيْدٍ وَعُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ فَطَرَقَ الْأَنْصَارِيُّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَيْلًا فَأَمَرَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِلَالًا بِهِ فَأَذَّنَ قَالَ الرَّهْرِيُّ

وزاد بلالٌ في نداء صلاة الغداة الصلاة خيرٌ من النوم فأقرها رسول الله صلى الله عليه وسلم قال عُمَرُ يا رَسُولَ اللَّهِ قد

رأيت مثل الذي رأي ولكنه سبقني

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در باره آنچه در مورد نماز برایشان اهمیت دارد با مردم مشورت نمودند از این رو بعضی گفتند تا بوقی را برای خبر ساختن مردم تهیه کنند که پیامبر به خاطر شباهت آن با یهود مخالفت نمود و عده ای دیگر پیشنهاد ساخت ناقوسی را دادند که حضرت از این کار نیز به خاطر شباهت با نصارا مخالفت نمودند تا این که در همان شب عبد الله بن زید و عمر بن خطاب خواب دیدند و عبدالله بن زید شب هنگام به منزل رسول خدا مراجعه نمود و موضوع را به اطلاع رسول خدا صلی الله علیه و آله رسانید، و رسول خدا هم بلال را به اذان امر فرمود و او هم اذان گفت. زهری می گوید: بلال در اذان صبح الصلوة خیر من النوم را اضافه کرد و رسول خدا نیز آن را تأیید کرد. عمر هم به پیامبر اکرم عرض کرد: یا رسول الله من هم مانند خوابی که عبد الله بن زید دید، دیده ام لکن او در نقل آن بر من سبقت گرفت.

سنن ابن ماجه، ج 1، ص 233، اسم المؤلف: محمد بن يزيد أبو عبدالله القزويني الوفاة: 275، دار النشر: دار الفكر - بيروت، تحقيق: محمد فؤاد عبد الباقي.

... بلال که در حال اذان گفتن بود الصلوة خیر من النوم را در اذان اضافه کرد و پیامبر هم او را تأیید نمود. البته شوکانی در نیل الأوطار، جلد 2، صفحه 37 صراحت دارد بر این که: و في اسناده ضعف جدًّا، سند این روایت بسیار ضعیف است.

بلال برای بیدار کردن پیامبر(ص) از «الصلوة خیر من النوم» استفاده نمود :

دومین روایت را احمد بن حنبل در مسند خود، جلد 4، صفحه 43 نقل می کند که همان خواب عبدالله بن زید است:

فَجَاءَهُ فَدَعَاَهُ ذَاتَ غَدَاةٍ إِلَى الْفَجْرِ فَقِيلَ لَهُ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَائِمٌ قَالَ فَصَرَخَ بِلَالٌ بِأَعْلَى صَوْتِهِ الصَّلَاةُ
خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ قَالَ سَعِيدُ بْنُ الْمُسَيَّبِ فَأَدْخَلَتْ هَذِهِ الْكَلِمَةَ فِي التَّأْذِينِ إِلَى صَلَاةِ الْفَجْرِ

بلال فردای آن روز آمد نزد رسول خدا صلی الله علیه و آله به او گفتند: رسول خدا خواب است اما او با صدای بلند فریاد زد «الصلوة خیر من النوم» سعید بن مسیب گفت: من این کلمه را در اذان نماز صبح داخل کردم.

مسند الإمام أحمد بن حنبل، ج 4، ص 42، اسم المؤلف: أحمد بن حنبل أبو عبدالله الشيباني الوفاة: 241، دار النشر: مؤسسة قرطبة - مصر.

بلال وارد مسجد شد و دید که پیامبر خوابیده است پس با فریاد گفت: الصلوة خیر من النوم از آن پس این کلمه در اذان قرار گرفت.

یعنی کار به جایی رسیده که اینها می گویند که بلال برای نماز خواندن همتش از رسول اکرم بیشتر است. روایت خود می گوید که ساخته و پرداخته بنی امیه است، اضافه بر این که در سند این روایت محمد بن اسحاق صاحب سیره است که خود اهل سنت به اتفاق آراء او را ضعیف و در نقل روایت، سقیم می دانند، آقایان می توانند در این باره به تهذیب الکمال مزی، جلد 24، صفحه 423 و تاریخ بغداد، جلد 1، صفحه 224 را ببینند. این روایت از جهت مخالفت با قرآن که می فرماید: «لاترفعوا اصواتکم فوق صوت النبی» و «لاتقدّموا بین یدی رسول الله» و از جهت آن که تشریح از جانب غیر پیغمبر است، مردود می باشد علاوه بر ضعف سند که به آن اشاره کردیم.

«الصلوة خير من النوم» را بلال اضافه و پیامبر (ص) تأیید می کند:

روایت سوم روایتی است که ابن سعد متوفای 230 هجری در کتاب طبقات خود، جلد 1، صفحه 247 از عبدالله بن عمر نقل می کند که:

استشار رسول الله صلی الله علیه وسلم الناس في الاذان فقال لقد هممت أن أبعث رجلا فيقومون علي أطام المدينة فيؤذنون الناس بالصلاة... فأخبره وأمر رسول الله صلي الله عليه وسلم بلالا فأذن بالصلاة وذكر أذان الناس اليوم قال فزاد بلال في الصبح الصلاة خير من النوم فأقرها رسول الله صلي الله عليه وسلم.

رسول خدا صلی الله علیه و آله با مردم در باره اذان مشورت نمود و فرمود من تصمیم گرفته ام تا افرادی را انتخاب کنم تا بر بالای بلندی های مدینه ایستاده و مردم را برای نماز با خبر سازند... تا این که او را با خبر ساخت و رسول خدا صلی الله علیه و آله بلال را با خبر ساخت و بلال هم برای نماز اذان گفت و این اذان نماز شد. راوی می گوید: اما بلال در اذان صبح خود «الصلوة خير من النوم» اضافه نمود و رسول خدا صلی الله علیه و آله هم آن را تأیید نمود.

الطبقات الكبرى، ج 1، ص 247، اسم المؤلف: محمد بن سعد بن منيع أبو عبدالله البصري الزهري الوفاة: 230، دار النشر: دار صادر - بيروت.

تقریباً ظاهر روایت همان روایتی است که ابن ماجه آن را نقل کرده بود که بلال تشخیص داد که اگر این کلمه را در اذان اضافه کند بهتر است و پیغمبر هم او را تأیید کرد. ضمن این که در سند این روایت مسلم بن خالد است که یحیی بن معین می گوید: او ضعیف است، علی بن مدیحی می گوید: لیس بشیء، بخاری می گوید: منکر الحدیث، نسائی می گوید:

ليس بالقوي، منكر الحديث يكتب حديثه ولا يحتج، يعرف وينكر - این واژه «يعرف و ينكر» واژه ای است رجالی که ما هم استفاده می کنیم و معنای آن این است که يعرف إذا كان له مؤيد من جانب رواية أخرى و ينكر إذا كان منفرداً يعني اگر مؤيد داشته باشد «يعرف» و اگر روایتش منحصر به فرد باشد «ينكر» - يعني احاديث او احاديث درستي نیست و او روايات درست و نادرست و مشتمل بر غلو و غير غلو را با هم مخلوط کرده است و قابل احتجاج نیست.

پس دسته اول از روايات اهل سنت در رابطه با تثويب رواياتي بود که در ضمن روايات اذان خواب عبدالله بن زيد را اضافه کردند که به بلال آموزش دادند و بلال با الصلوة خير من النوم اذان گفت و پیغمبر هم تأييد کرد.

دسته دوم روايات اهل سنت رواياتي است که ارتباطي به اذان ندارند و مستقلاً روايت دارند که پیغمبر اکرم دستور داده به تثويب و به الصلوة خير من النوم که بعضي از آنها را به بلال نسبت داده اند مثلاً ابن ماجه در سننش، جلد 1، صفحه 237، حديث 715 از عبدالرحمان بن ابي ليلي از بلال نقل مي کند که:

أَمَرَنِي رَسُولُ اللَّهِ أَنْ أُتَوِّبَ فِي الْفَجْرِ وَنَهَانِي أَنْ أُتَوِّبَ فِي الْعِشَاءِ

پیغمبر به من دستور داد که در نماز صبح الصلوة خير من النوم بگویم و فرمود که در عشاء تثويب نگو.

سنن ابن ماجه، ج 1، ص 237، اسم المؤلف: محمد بن يزيد أبو عبدالله القزويني الوفاة: 275، دار النشر: دار الفكر -

بيروت، تحقيق: محمد فؤاد عبد الباقي.

همین که عبدالرحمان بدون واسطه از بلال نقل می کند، خودش روایت را مقطوعه می کند چرا که او اصلاً بلال را درک نکرده و از تابعین تابعین است، در واقع عبدالرحمان سه ساله بود که بلال از دنیا رفت، ضمن این که دلالت روایت نیز کافی نیست چرا که فرموده رسول خدا مرا امر به تئویب کرد و تئویب یعنی تکرار و رجوع به دعوت و این اعم است از این که در اذان باشد یا در غیر اذان باشد و پیغمبر می فرماید: ای بلال! در هنگام فجر در دعوت مردم برای نماز بیشتر همت کن. همان طور که اهل سنت می گویند: تئویب در مورد نماز صبح به «الصلوة خیر من النوم» گفتن است اما در نماز عشاء به گفتن «الصلوة جامعة» و یا «قد قامت الصلوة»، پس «امرني أن أثوب» اعم است از الصلوة خیر من النوم و از دعوت مجدد.

روایت دوم از سعید بن مسیب (از فقهایی اهل سنت) از بلال که:

أنه أتى النبي يؤذنه بصلوة الفجر فقيل هو نائم...

بلال نزد پیغمبر آمد تا اعلام کند که: یا رسول الله بیائید که نماز صبح بخوانید، بلال بلافاصله گفت: الصلوة خیر من النوم، پیغمبر هم از این گفته بلال خوشش آمد و دستور داد که بعد از این، این کلمه را در اذان بگویند.

اشکال سندی روایت ابن ابی لیلا :

شوکانی در نیل الاوطار، جلد 2، صفحه 38 صراحت بر این انقطاع سند دارد و می گوید: ابن ابی لیلی در سال 17 به دنیا آمده و بلال در سال 20 از دنیا رفته ضمن آن که اصلاً ابن ابی لیلی در کوفه بوده و بلال در شام زندگی می کرده و ارتباطی به هم ندارند. همین روایت را ترمذی نقل می کند و در اصل روایت تشکیک می کند و می گوید:

لَا نَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ حَدِيثِ أَبِي إِسْرَائِيلَ الْمَلَائِيِّ وَأَبُو إِسْرَائِيلَ لَمْ يَسْمَعْ هَذَا الْحَدِيثَ مِنَ الْحَكَمِ بْنِ عُثَيْبَةَ.

ما از او حدیثی غیر از حدیثی که از ابو اسرائیل ملائی و ابو اسرائیل نقل کرده است حدیثی از حکم بن عتیبه نشنیده ام.

الجامع الصحيح، ج 1، ص 379، سنن الترمذی، اسم المؤلف: محمد بن عیسیٰ أبو عیسیٰ الترمذی السلمی، الوفاة: 279، دار النشر: دار إحياء التراث العربی، بیروت، تحقیق: أحمد محمد شاکر وآخرون.

یعنی خودشان نسبت به سند حدیث اشکال کرده اند.

روایت دیگری هم که بلال رسول خدا را با کلمه «الصلوة خیر من النوم» بیدار کرد و حضرت از این کلمه خوشش آمد و دستور داد که از این به بعد این جمله را در اذان بگوئید، منقطع است چرا که سعید بن مسیب از بلال روایت ندارد چون سعید در سال 13 هجری به دنیا آمده و بلال در سال 20 از دنیا رفته است و یک بچه 7 ساله نمی تواند روایت نقل کند.